

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

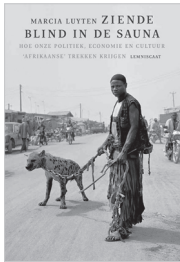
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Marcia Luyten

Ziende blind in de sauna. Hoe onze politiek, economie en cultuur 'Afrikaanse' trekken krijgen

Uitgeverij Lemniscaat | 2008 | 220 pp. | € 17,50 | ISBN 9789047700357

Stucwerk om onvoltooide revolutie van 1968 te redden

door *Willem Bouwman*

Historicus en redacteur *Nederlands Dagblad*.

Nederlanders zijn vanouds geïnteresseerd in de mening van buitenstaanders over wie ze zijn en waar het met hen heengaat. Dat komt goed uit, want de eeuwen door trok er een stoet van buitenlandse reizigers door de Lage Landen, die zelden onaangedaan bleven door wat ze zagen. De allereerste beschrijving van het land komt van één van hen, de Romein Plinius de Oudere: 'Er woont daar een armzalig volk op hoge terpen en eigenhandig gebouwde stellages, ze lijken op schipbreukelingen wanneer het water is geweken.'

Tweeduizend jaar later wonen de Nederlanders veilig achter dikke dijken, maar nog altijd voelen ze zich als schipbreukelingen bedreigd, door het stijgende water, en meer nog door zinnebeeldige golven als 'de golf van immigranten' en 'de golf van criminaliteit'. Sinds de jaren zestig zien conservatieven en sommige christenen het land door

libertijnse bandeloosheid worden verzwoegen. Ze menen dat de banden van geloof en gemeenschap zijn doorbroken en dat mores en manieren worden geminacht, omdat de vrijheid ongeremd en hoogst individueel wordt genoten.

Deze bezwaarden tegen de geest van de jaren zestig leven in een andere wereld dan Marcia Luyten, een nieuwe waarnemer van buitenaf. Zij is geboren in 1971, viert de jaren zestig elke dag en vindt dat seks, drugs en nachtlevens spelenderwijs mogen worden uitprobeerd. 'Ik kan zijn wie ik wil zijn zonder te worden gehinderd door sociale controle, stand, klasse of religieus milieu.'

In 2001 verhuisde Luyten naar Rwanda, toen Ad Melkert en Hans Dijkstal nog geloofden dat de paarse coalitie na de verkiezingen van 2002 zou worden voortgezet en Pim Fortuyn dwarse columns in het weekblad *Elsevier* schreef. Twee jaar en twee verkiezingen later keerde Luyten naar Nederland terug en leek alles veranderd. Fortuyn was vermoord, Melkert vergeten en in de politiek was de wellevendheid verdwenen. De leider van de fortuynisten zei dat zijn partij niet voor 'Pietje Paardenlul' het kabinet zou steunen.

B
O
E
K
E
N

In de krakerssauna die Luyten geregeld bezocht, en waar alles kon en mocht behalve blote vrouwen bekijken, keken mannen nu naar vrouwen, ze vielen hen lastig en joegen hen de sauna uit. De vanzelfsprekende norm van vroeger, 'ziende blind in de sauna', bestond niet meer. Luyten, kind van de jaren zestig, leerde twee dingen: vrijheid bestaat bij de gratie van strikte codes, voorschriften en zelfcorrectie, en een optimale ordening raakt zomaar in verval. Zelfs de puurste vrucht van de jaren zestig, de sauna waarin iedereen onbekommerd zichzelf kon zijn, werd bedorven door de schimmel van de zelfzucht.

Wat er in de sauna in het klein gebeurde, gebeurt er in de samenleving in het groot, betoogt Luyten in *Ziende blind in de sauna*, een kritische en intelligente analyse van Nederland sinds Fortuyn. Zij meent dat de burger is geobsedeerd door materiële belangen en dat hij de regels en afspraken die noodzakelijk zijn voor een open samenleving, minacht. Aandeelhouders jagen op persoonlijke winst op korte termijn en negeren het bedrijfsbelang. Politici zijn idolen zonder visie, ze willen slechts de volgende verkiezingen winnen. Bestuurders gaan uit van de gedachte 'je bent wat je hebt' en geven zich over aan zelfverrijking, zodat zorgmanagers jaarlijks tonnen verdienen en bejaarden in hun vuil verkommeren. Hun inhaligheid is uitgezaaid naar de brede samenleving, waar bedriegen, bedotten en frauderen bijna de norm in het zakelijk verkeer zijn geworden. In 2005 bleek de verzekeringsfraude twee keer zo groot als in 1995: één miljard euro, 8 procent van de omzet aan premies. Kamerleden zien zich als stem van misnoegde burgers en vertreden beproefde parlementaire regels door een minister uit te maken voor leugenaar. Geert Wilders, leider van een partij zonder leden, is het idool van velen.

Het klinkt allemaal nogal klagerig en overdreven, maar Luyten documenteert en argumenteert uitstekend, waardoor haar betoog geen moment in gejeremieer ont-aardt, maar hoe langer hoe meer beklemt en benauwt. Het is ook een ontluisterend betoog, doordat Luyten voortdurend overeenkomsten aanwijst met de situatie in Afrika, die ze van nabij kent. Ook daar denken burgers uitsluitend op korte termijn, draait de politiek om personen, en krijgt men meer gedaan met goede contacten dan met het naleven van de regels en het volgen van de procedures.

* * *

Luyten gebruikt Afrika als contrastkleur en als referentiepunt, want ondanks alle overeenkomsten hebben de problemen in Afrika en Nederland verschillende wortels. In Afrika gaan ze terug op het eeuwenoude systeem van het patrimonialisme: wie macht vergaart, gebruikt de middelen die hij beheert om zijn macht in stand te houden en te vergroten, door zijn aanhang baantjes en bescherming te bieden. Zo erg is het in Nederland nog niet, meent Luyten, en of het ooit zo ver zal komen, hangt af van wat er met de erfenis van de jaren zestig gebeurt. Zij meent dat de generatie van 1968, de *soixant-huitards*, de oude ethische horizon heeft verlegd door vrijheid, individualiteit en authenticiteit tot norm voor samenleven te verheffen.

Helaas is het daarbij gebleven en hebben de *soixant-huitards* zich nauwelijks bezonnen op de bijbehorende mores. Hoe kan de verworven vrijheid gehandhaafd blijven, in de sauna en in de samenleving? Luyten: 'We hebben de knellende banden van geloof en gemeenschap verbroken. Ruimte voor onszelf veroverd. Meer plezier in het leven gekregen.' Maar daar bleef het bij, het project van de jaren zestig is onafgemaakt. Om te voorkomen dat de vrijheid aan zichzelf ten

onder gaat, moeten er regels komen om op een correcte manier van de vrijheid gebruik te maken, zodat die nog lang kan voortbestaan. De juiste middelen zijn nodig, de stijgijsers om 'de hoogste begaanbare regioenen van de vrijheid' te betreden. Dit is geen retoriek, want Luyten schrijft puntsgewijs welke karaktereigenschappen nodig zijn om de vrijheid in haar hoogste vorm te smaken: de wijsheid om kwaliteit hoger aan te slaan dan kwantiteit, gevoel voor rechtvaardigheid, zelfbeheersing en zelfcorrectie, en ten slotte kritische zin en zelfverzekerdheid zonder arrogantie.

* * *

Luyten analyseert zorgvuldig en afgewogen, maar zodra ze tot de kern komt, de erfenis van 1968, krijgt haar toon een apodictische klank, alsof de zaak boven alle twijfel verheven is en geen verdere uitleg behoeft. Toch is dat niet zo. De jaren zestig en de revolutie van 1968 zijn diffuse begrippen, die weinig betekenen zolang hun inhoud en uitwerking niet scherp worden omschreven. Luyten doet dat niet, waardoor de vraag rijst of ongebreideld winstbejag, sociaal wantrouwen, kortetermijndenken, uitholling van instituties en al die andere kwalen die Luyten kundig benoemt en analyseert, inderdaad de onbedoelde gevolgen van een onvoltooide revolutie zijn.

Sterker, uit de historische parallellen die Luyten zelf trekt, blijkt dat die kwalen altijd op de loer liggen en toeslaan zodra mensen zich niet meer hoeven in te houden. Luyten verwijst enkele keren naar de socioloog Max Weber. Hij zei dat godvrezende gelovigen een sober en ijverig leven leiden, rijk worden, van God vervreemden en zich ten slotte overgeven aan genotzucht en inhaligheid. Het mensbeeld dat hierachter schuilgaat, is vrij somber. De mens is een zelfzuchtig wezen dat alleen door strenge regels aan zichzelf voorbij leert zien. De geschiedenis levert

daarvan vele voorbeelden, zoals het ongebreidelde kapitalisme dat in de jaren twintig aan de Krach van Wallstreet voorafging.

Luyten beaamt het min of meer de misvatting dat het autonome individu van nature geneigd zou zijn tot ingewikkelde mores die bij vrijheid horen, noemt ze de 'standaardfout van na de jaren zestig'. Maar haar correcties blijven stucwerk: het aanleren van karaktereigenschappen die de hoogste vrijheid schragen, is slechts enkelen gegeven, omdat ze zoveel zelfinzicht en volharding vragen.

* * *

Een andere waarnemer van buiten, de Duitser Ernest Zahn, zag dit scherper dan Marcia Luyten. In *Regenten, rebellen en reformatoren. Een visie op Nederland en de Nederlanders* (1989) noteert hij dat het kapitalistische denken in Nederland nooit een geestelijk tehuis gevonden heeft als in Engeland en Noord-Amerika, en nooit moreel gesteund werd door de kerken. Nederlandse dominees en theologen geselden het kapitalisme nog harder dan de socialisten. Gerbrandy noemde het kapitalisme in zijn jonge jaren 'mammonistisch, kaïnachtig en dictatoriaal'. En nog in 1975 klaagde de president-directeur van Shell dat hij bijna de kerk was uitgelopen, omdat de dominee zei dat hebzucht de drijfveer is van het bedrijfsleven en dat grote ondernemingen de onrechtvaardigheid in de hand werken. 'In welk ander land zou een topmanager zich zoveel aantrekken van een preek?', vroeg Zahn zich af.

Nederland kent een lange christelijke traditie van kritiek op de uitwassen van het kapitalisme en het vrijemarktdenken. Die traditie raakte ondergesneeuwd, doordat de kerken als gevolg van de secularisatie naar de marge zijn gedrongen. Maar ze hebben goud in handen, en dat goud kunnen ze te gelde maken door die oude traditie op te delven en onbekommerd de zelfzucht en

B
O
E
K
E
N

inhaligheid van deze tijd te hekelen, zoals eens Gerbrandy, de dominees en de oudtestamentische profeten deden.

Die christelijk geïnspireerde maatschappijkritiek is niet het voorrecht van chris-

*De vergeten erfenis van de
socialistische en christelijke
maatschappijkritiek moet
worden teruggevonden*

telijke politieke partijen. Ook socialisten hoeven maar even terug in het verleden te

gaan om een vlammend, geestelijk protest tegen de corrumperende werking van de welvaart te horen. Ds. Willem Banning, de partijideoloog van de PvdA in de jaren veertig en vijftig, schreef in 1957: 'Vroeger kon je nog zeggen: dat vervloekte kapitalisme, die bekrompen burgerlijke geest met zijn in zich zelf verzadigde eindigheid. Moet ik nu niet óók zeggen: die vervloekte welvaart...? Hebben wij dáárvor de socialistische strijd gestreden? Voor de verzadiging?'

De revolutie van 1968 hoeft niet afge- maakt te worden. De vergeten erfenis van de socialistische en christelijke maatschappijkritiek moet worden teruggevonden.